

Nedolžnost znanstvenih »resnic«

Psihološke vednosti
v mreži biooblasti

Leta 1958 je Canguilhem (1989) v referatu na pariškem *Collège philosophique* ostro napadel psihologijo kot neenotno znanost, ki neuspešno išče svoj objekt. Med drugim je opozoril, da se je utemeljila na načelu uporabnosti človeškega bitja in da je njen ključni cilj »učinkovitost« – prav iz te učinkovitosti specialisti črpajo svojo pomembnost. »Uporabnost« kot merilo in rezultat učinkovitosti psiholoških vednosti je tudi predmet Foucaultove analize disciplinske in biooblasti – psihološke vednosti imajo v strategijah upravljanja s populacijo vse od 19. stoletja posebno mesto (Foucault, 1984; 2007).

Psihologija se je že na začetku ločevanja od filozofije v 19. stoletju uveljavila kot (praktična) znanost, ki uporablja znanstvene metode in spoznanja za reševanje praktičnih problemov človeškega vedenja in bivanja: »izboljšanje« posameznic in posameznikov ter njihovih medsebojnih razmerij, optimalno razporejanje ljudi glede na njihov psihični »kapital« (sposobnosti in osebnostne lastnosti). Pri tem se opira na norme, ki jih vzpostavlja sama: na norme psihičnega razvoja, psihičnega zdravja, ravnotežja in rasti. Te norme pogosto izhajajo iz statističnih izračunov, torej »normalnost« v teh primerih definirajo statistični parametri (povprečja, modalne vrednosti ...) – zvonasta krivulja, imenovana tudi »normalna« krivulja, zato velja za simbol psihološkega merjenja (prim. Venn, 1984: 131). Norme torej merijo na celotno populacijo, hkrati pa so opora procesom subjektivacije, saj določajo načine samorazumevanja in samodefinicije individuov.

Z vzpostavljanjem norm, z merjenjem odstopanj in s »popravljanjem« tistih, ki odstopajo, se psihološke vednosti in prakse naslavljaajo na posameznice in posameznike, opravljajo disciplinsko funkcijo nad njimi, hkrati pa merijo na populacijo v celoti – pomagajo napovedati, uravnati in nadzorovati populacijo, optimizirati življenje (gl. Foucault, 2007). Svojo regulacijsko vlogo torej opravljajo z delovanjem na individue in na populacijo, posredno in neposredno – objekt normalizacijskih strategij je sicer individuum, cilj, ki ga poskušajo doseči, pa ni le njegova/njena sreča, ampak tudi (ali predvsem) družbena »koristnost« in »uporabnost«.

Merjenje individualnih psiholoških razlik

Bolj kot univerzalni psihični procesi so predmet psiholoških vednosti individualne razlike – privilegirano področje psihološkega raziskovanja in praktičnega dela je torej bilo (in ostaja) merjenje psiholoških razlik med posameznici in posamezniki.

Journal of Applied Psychology, ki je začel izhajati leta 1917, npr. v

sam vrh seznama tem, ki jih obravnava, uvršča prav »individualne razlike v sposobnostih, osebnosti in drugih značilnosti« in »testiranje in selekcija osebja«. Samo psihološko testiranje je pravzaprav podrejeno odkrivanju čim manjših razlik – t. i. občutljivost testa je npr. eden osnovnih kriterijev dobrega psihološkega merskega instrumenta, interpretacije raziskovalnih ugotovitev pa poudarjajo statistično pomembnost razlik in redko problematizirajo spoznavno vrednost tako ugotovljenih razlik.

Psihologija je v svoji zgodovini razvila številne tehnike merjenja individualnih razlik v sposobnostih in osebnostnih lastnostih. Pri tem ima posebno vlogo merjenje inteligentnosti, razširjena psihološka praksa, ki vzdržuje status psihologije kot znanosti duha, znanosti, ki napoveduje človekove dosežke v številnih dejavnostih in pojasnjuje družbene in politične neenakosti. S konceptom inteligentnosti, ki so ga vodilni znanstveniki na področju raziskovanja inteligentnosti in psihometrije prevzeli od Galtona (1822–1911),¹ je individualni psihologiji uspelo ustvariti trdoživ mit. Mit, odporen na teoretske in empirične protiargumente, ki prihajajo iz psihologije, filozofije, celo iz mikrobiologije in genetike (npr. Billig, 1979; Gould, 2000; Henriques in dr., 1984; Jacoby in Glaubergerman (ur.), 1995; Rose in Rose (ur.), 2000; Tort, 1984; Tucker, 2009). Ta mitizacija »inteligentnosti« in zmožnosti psihologije, da prodre v njene skrivnosti, je omejila celo slišnost opozoril A. Bineta, ki velja za konstruktorja prvega testa inteligentnosti. Binet se je konstrukcije testov lotil na predlog francoskega šolskega ministrstva – z njimi naj bi odkrivali otroke, pri katerih naj bi obstajala večja verjetnost, da bodo težje sledili učnemu programu. To in zgolj to, je poudarjal Binet. Dvomil je namreč v sam koncept inteligentnosti kot vrojene splošne intelektualne sposobnosti, še bolj pa v možnost, da bi bilo mogoče tako sposobnost, če bi že obstajala, meriti z nekaj nalogami in jo ujeti v nekaj števil. Namesto segregacije je zagovarjal izenačevanje začetnih možnosti, torej pomoč otrokom z nizkimi rezultati – ti otroci naj bi si pred vstopom v šolo pridobili določene veščine in vednosti, ki jih učni program predvideva kot samoumevne, pri tem pa spregleda, da otroci iz različnih okolij živijo različne realnosti in pridobivajo različne izkušnje in znanja (več o tem v Gould, 2000). Testiranje »inteligentnosti« za namene segregacije se je uveljavilo potem, ko se je praksa razširila v ZDA. Takrat je merjenje individualnih razlik s psihološkimi instrumenti, ki velja za znanstveni temelj selekcije, kategorizacije in individualnih psiholoških obravnav, postalo tudi osnova za medskupinske primerjave in opora rasističnim ideologijam in praksam – razlike med družbenimi skupinami/kategorijami se namreč v teh primerih interpretirajo kot rezultat njihove genetske in/ali kulturne večvrednosti oziroma manjvrednosti.

Prav na razlike v »inteligentnosti« oz. v inteligenčnem količniku, ki med večino psihologov in psihologinj, pa tudi v laični javnosti velja za zanesljivo in veljavno mero (bolj ali manj) genetsko pogojene splošne intelektualne sposobnosti, se v imenu dobrobiti človeštva sklicujejo zagovorniki in zagovornice staro- in novodobne evgenike. Moči tega mita pa podlegajo tudi tako vplivna znanstvena in strokovna združenja, kot je *American Psychological Association*, o čemer priča naslednja neprijetna zgodba.

¹ Omeniti velja vsaj J. M. Cattella (1860–1944), Ch. Spearmana (1863–1945), H. H. Goddarda (1866–1957), C. Burta (1883–1971), R. B. Cattella (1905–1998), H. J. Eysencka (1916–1997) in A. Jensena (1923–2012), med še živečimi pa britanskega univerzitetnega profesorja psihologije R. Lynna.

² Cattell je npr. leta 1937 hvalil evgenično zakonodajo tretjega rajha v imenu izboljšanja kakovosti rase (Tucker, 1994).

³ APA je na svojih spletnih straneh brez komentarja objavila seznam »najeminentnejših psihologov 20. stoletja«, kjer Cattell zaseda 16., njegov prav tako konvencionalen kolega H. J. Eysenck pa 13. mesto.

⁴ *Mankind Quarterly* je ena od revij, ki »ohranjajo« akademski razizem in z njim povezan socialni evolucionizem; brez zadržkov s sklicevanjem na genetiko govori o intelektualni inferiornosti marginaliziranih, odkrito zagovarja evgeniko (zagovarjala je tudi apartheid), njeni ustvarjalci pa se na domači spletni strani hvalijo s pogumom, s kakršnim se lotevajo teh kontroverznih tem; spada med revije, ki jih najdete na seznamu SSCI, ki naj bi zagotavljali »znanstveno odličnost«. Poleg R. B. Cattella med avtorji in uredniki najdemo še dva »eminentna« psihologa: Eysencka in Jensena.

Raymond B. Cattell in njegova skrb za kakovost človeštva

Junija leta 1997 je Ameriška psihološka fundacija (*American Psychological Foundation*) v mesečniku *The American Psychologist* razglasila dobitnika najvišje nagrade za življenjske dosežke v psihološki znanosti, nagrade, ki je bila v zgodovini psihologije dotlej podeljena le dvanajstim psihologom. Ta čast naj bi doletela znanstvenika Raymonda B. Cattella (1905–1998), enega najpogostejše citiranih avtorjev v psihološki literaturi (gl. Haggbloom in dr., 2002) – tako rekoč ni diplomiranega psihologa, ki ne bi poznal vsaj njegovega koncepta kristalizirane in fluidne inteligentnosti in obširnega osebnostnega vprašalnika *The Sixteen Personality Factor Questionnaire* (v nadaljevanju 16 PF), zasnovanega na esencialistični predpostavki o nespremenljivih osebnostnih strukturah.

Tik pred podelitvijo nagrade pa je avgusta istega leta nastal zaplet: na sedež Ameriškega psihološkega združenja (*American Psychological Association*, v nadaljevanju APA) je zgodovinar znanosti Mehler poslal pismo, v katerem je Cattellu očital privrženost fašističnim in evgeničnim načelom in odkrito sodelovanje pri rasističnem in antisemitskem projektu (Hilts, 1997).

Cattell je v izjavi zanikal obtožbe, APA pa se je odločila, da ustanovi komisijo, ki naj bi proučila primer. Decembra je Cattell (1997) združenju poslal odprto pismo, s katerim se je nagradi odpovedal in dokazoval, da so ga kritiki napačno razumeli: da njegova načela niso rasistična, da so zgolj protislovna, predvsem pa da tako ali tako nimajo nič opraviti z njegovim znanstvenim delom. V svoji obrambi pa je vendarle priznal, da je bil rasist – kritikom je namreč ugovarjal, da obtožbe temeljijo na njegovih 60 in več let starih gradivih. Dejstvo, da so nastali v obdobju, ko je bil razizem široko sprejeta ideologija, iz katere so znanosti črpale svoje predpostavke, naj bi bilo pomembna olajševalna okoliščina.² Še več – Cattell je v tem pismu tudi branil svojo privrženost evgeniki. Nedvoumno je namreč potrdil, da verjame v znanstveno evgeniko in možnost izboljšanja človeške vrste s pomočjo skrbno premišljene biološke reprodukcije. Na kratko je celo predstavil svoj očiščevalni načrt: odgovorne, razmišljajoče ljudi ne glede na raso bi bilo treba opogumiti, da bi imeli več otrok, hkrati pa naj bi zmanjšali število tistih z manjšimi zmoglostmi. Kako? Nikakor ne s prisilo, je zatrjeval Cattell. Le naravi bi bilo treba prepustiti, da pokaže, katera od dveh oblik družbene organizacije je uspešnejša: rasna homogenost ali rasna heterogenost. Tekmovanje, ne vojna, naj opravi z neuspešnimi, je bilo Cattellovo geslo. Zgledna zveza med razizmom, evgeniko in evolucionizem torej.

Cattellova odpoved nagradi je bila zanj in za APA najboljša rešitev. Za APA je bil to namreč legitimen razlog, da razpusti komisijo, ki naj bi proučila utemeljenost obtožb. Cattell se je tako izognil nevarnosti, da bi ga APA obtožila razizma, APA pa se je izognila zopni situaciji, v kakršni bi se znašla ne glede na rezultat preiskovanja. Morala bi namreč priznati, da je eden »najeminentnejših«³ psihologov rasist, s čimer bi implicitno priznala tudi problematičnost razširjenih biologističnih predpostavk v psihologiji, ali pa bi si – če kritikom ne bi pritrdila – na vrat nakopala »sitne liberalne egalitariste«, kot je Cattellove kritike poimenovala njegova kolegica Whitney (1997) iz revije *Mankind Quarterly*, revije, ki goji odkrito rasističen diskurz.⁴ Cattell ni bil rasist, pravijo njegovi zagovorniki, bil je zgolj elitist!

⁵ R. D. Buchanan (2010) opisuje Eysenckovo nedvoumno podporo Jensenovi knjigi *Race, Intelligence and Education* in njegovi trditvi o genetski inferiornosti temnopoltih. Eysenck si je s tem pridobil simpatije neonacistične *National Front*, njihovi reviji pa je celo dajal intervjuje.

Rasist ali zgolj biologist in elitist? Dejstvo je, da se njegov zagovor evgenike načeloma ne razlikuje od nacističnega: čistil bi človeštvo in ne zgolj ene nacije oziroma rase, ljudem pa bi – v nasprotju s Hitlerjem – podelil svobodo, torej možnost, da se sami odločijo, ali bodo v dobrobit človeški vrsti sodelovali pri projektu, ki bi pripomogel k izboljšanju kakovosti človeške vrste. To na prvi pogled morda ni zagovor državno vodenega evgeničnega programa, vendar ga brez države ne bi bilo mogoče izpeljati – če ne drugega, bi država morala opustiti kakršno koli obliko socialne pomoči, še posebno tistim, ki so »znanstveno« dokazano genetsko manjvredni. »Psihobiologija« bi postala vodilna sila v boju proti degeneriranosti, saj bi določala mejo »med tistim, kar mora živeti, in tistim, kar mora umreti« (Foucault, 2007: 102). V imenu »odprave biološke nevarnosti in okrepitve /.../ same vrste ali rase« (ibid.: 103). Kar je natanko razizem kot temeljni mehanizem oblasti v modernih državah, kot ga definira Foucault.

Znanstveni pluralizem in meje tolerantnosti

Zgodba s Cattellom se morda zdi obrobna. Vendar ni eksces, je simptom. Najprej zato, ker je »boj proti degeneriranosti«, ki ga v modernih državah vodijo državne institucije v tesni zvezi s strokovnimi oz. znanstvenimi, vseskozi na delu (omenimo samo primer omejevanja pravic ljudem s težavami v mentalnem razvoju). Vendar ta problem presega namen tega prispevka. Na tem mestu nas zanima predvsem, zakaj znotraj »uradne« psihologije Cattellovih predpostavk, tez in sklepov ne moremo obravnavati kot eksces. V prid tezi, da gre za simptom, pričujoče besedilo ponuja vsaj tri argumente: prvič, Cattell v sodobni psihologiji zaseda eno ključnih mest, in sicer skupaj z vrsto sodobnikov, ki se v svojem delu navezujejo na Galtona (gl. op. 1); drugič, tako vplivno združenje, kot je APA, tolerira znanstveni razizem; tretjič, psihološki znanstveni razizem se praviloma utemeljuje s pomočjo enega od privilegiranih psiholoških konceptov in z eno od privilegiranih tehnik merjenja in praktičnih uporab psiholoških konceptov – z inteligentnostjo in s testi inteligentnosti.

Cattel skupaj s svojim britanskim kolegom Eysenckom,⁵ ki je bil prav tako sodelavec *Mankind Quarterly*, spada med največkrat citirane psihologe (gl. Haggbloom, 2002), njegovi konceptualizaciji človeških lastnosti in inteligentnosti sta del temeljnih znanj, ki jih morajo usvojiti študentke in študenti psihologije. Cattella in njegovo delo se brani z običajnim argumentom, da politična stališča znanstvenikov ne vplivajo na njihovo znanstveno delo. Tudi če se na tem mestu ne spuščamo v teoretizacijo problema znanstvenikove objektivnosti oz. vpliva njegove politične in družbene pozicioniranosti na znanstveno delo, lahko za Cattella trdimo vsaj to, da njegovo politično prepričanje in znanstveno delo izhajata iz iste predpostavke – iz predpostavke o odločilnem vplivu dednosti na »inteligentnost« in osebnostne poteze. Navsezadnje njegov priljubljeni vprašalnik 16 PF, ki naj bi v aktualnem osebnostnem razvoju odkrival »naravne osebnostne strukture«, te strukture predpostavlja kot samoumevne na način, ki »reflektira obdobje produkcije testov v tridesetih letih tega stoletja« (Hollway, 1984: 198).

In APA? Na eni strani nedvoumno obsoja vse oblike razizma, med temeljnimi vrednotami svojega delovanja navaja socialno pravičnost, raznolikost in vključevanje; na svojih spletnih straneh objavlja (pozitivne) recenzije del, ki problematizirajo znanstveni razizem v psihologiji, povezan predvsem z merjenjem »inteligentnosti«. Pa vendar v svojih uradnih izjavah brani natanko tiste

temeljne predpostavke o »inteligentnosti«, ki so predmet znanstvenih, političnih in zdravorazumskih razprav in sporov že vse od konstrukcije prvega testa inteligentnosti.

Tak primer je poseg v napete razprave o knjigi *The Bell Curve*, izjemno odmevnega dela psihologa R. J. Herresnteina in politologa Ch. Murrayja, ki je prvič izšla leta 1994. Gre za impozantno delo na skoraj tisoč straneh, ki ga krasijo številni izračuni statističnih korelacij, iz katerih avtorja črpata »dokaze« o genetski inferiornosti temnopoltih in revnih ter samskih mater in na katerih utemljujeta nasprotovanje antidiskriminacijskim politikam. Prepričana sta namreč, da zaradi socialne politike, ki pomaga samskim materam in revnim, ter zaradi antiracističnih ukrepov nenehno upada inteligenčni količnik ameriške populacije (to je ena od tez, ki se v razpravah o IQ in dednosti predvsem v ZDA ciklično ponavljajo – več o tem v Gould, 2000). Takoj po izidu je knjiga sprožila številne nasprotujoče si odzive. APA je zaradi tega ustanovila projektno skupino, ki je leta 1997 pripravila nekakšno uradno izjavo o raziskovanju inteligentnosti. V njej se sicer blago distancira od tez o genetski inferiornosti temnopoltih, hkrati pa nedvoumno brani vsebinsko in napovedno veljavnost testov inteligentnosti in pritrjuje tezi, da na individualne razlike v inteligentnosti znatno vpliva genetika (na razlike med populacijami pa ne »nujno«, je zapisano v izjavi).

Ta izjava oz. poročilo implicitno sporoča, kje je meja tolerantnosti »uradne« psihologije: sporoča, da sta kritika koncepta inteligentnosti in dvom, da je ta konstrukt mogoče zanesljivo meriti, zanj bolj problematična kot socialni evolucionizem in spogledovanje z evgeniko. Zdi se, kot da se je APA v razpravo o *The Bell Curve* vključila zaradi kritik na račun koncepta in prakse merjenja inteligentnosti, ki jih je (ponovno) sprožil izid te knjige, ne pa zaradi spornih tez in trditev, ki jih reciklirata njena avtorja.

Zakaj je prav merjenje »inteligentnosti« deležno tako visoke stopnje »zaščite«? Med razlogi je gotovo tudi njegova praktična uporabnost, omenjena v uvodnem delu prispevka. Empirični argument v prid tej tezi je izkušnja iz domačih logov. Leta 1984 je v slovenskem jeziku izšla knjiga francoskega avtorja M. Torta *Intelligenčni kvocient*, brezkompromisna kritika koncepta inteligentnosti in njenega merjenja. Med številnimi psihologi in psihologinjami v Sloveniji je dvignila izjemno veliko prahu, še posebej med zaposlenimi v podjetjih in šolah. Najpogosteje je bilo mogoče slišati dva očitka (teh priložnosti sem sama imela precej, ker sem bila kot psihologinja pripravnica zaposlena v eni od srednje velikih tovarn). Prvega je bila deležna avtorjeva izobrazba, češ da kot nepsiholog ne more presoјati o konceptih in tehnikah, specifičnih za psihologijo. Drugi se je nanašal na dejstvo, da so v knjigi objavljene naloge iz testov inteligentnosti, ki se v praksi še vedno uporabljajo, češ da bodo zato ti testi v praksi neuporabni. Temu je sledilo retorično vprašanje: »Kaj bomo pa zdaj delali?!« Precej presenetljiva bojazen, še zlasti če jo izražajo tisti, ki verjamejo, da testi merijo sposobnost, ki ni odvisna od znanja in izkušenj!

Če se vrnemo k APA – ta se ne v primeru inteligentnosti ne v drugih primerih eksplicitno ne distancira od socialnega evolucionizma in ne problematizira zagovarjanja evgeničnih praks. Res sicer nedvoumno izraža naklonjenost enakosti ne glede na spolno usmerjenost, vključno z istospolnim starševstvom, o čemer priča vrsta njegovih nedvoumnih izjav in psiholoških raziskav, ki jih promovira. Vendar pa ne opozarja na spornost psihološkega raziskovanja, ki izhaja iz predpostavke, da je homoseksualnost sama po sebi medicinski in/ali družbeni in moralni problem, niti od legitimacije evgeničnih praks (prim. J. M. Baileyja, profesorja klinične psihologije in psihologije osebnosti na oddelku za psihologijo Northwestern University).

»Gospodstvena razmerja« v psihologiji

Cattell in *The Bell Curve* sta redka primera neposrednega soočenja nasprotujočih si konceptualizacij v psihologiji. V najboljšem primeru gre namreč za sobivanje, ki je videti relativno miroljubno, in daje videz visoke stopnje »demokracije«, ki naj bi bila odraz visoke stopnje znanstvene objektivnosti. Kot opozarjajo kritični psihologi (npr. Langdridge, 2006; Parker, 2007; Stam, 2006), pa je ta videz posledica hierarhičnih razmerij. Psihološke vednosti, ki se konceptualno vsaj implicitno opirajo na biologijo in genetiko, metodološko pa so izrazito empiricistične, veljajo za »pravo« znanost – v nasprotju s psihoanalitskimi, diskurzivnimi in kritičnimi pristopi. Asimetrija moči se najbolj jasno izraža v številu znanstvenih konferenc in revij, moči in vplivu znanstvenih združenj, ki vsiljujejo svoje norme in standarde znanstvenosti.

Zaradi zavezanosti načelu uporabnosti in empiricizmu je kritična refleksija konceptov, metod, tehnik, praks in pogojev njihovega nastanka za prevladujoče psihološke vednosti nevarnejša od spogledovanja z rasizmom in evgeniko. Znanstveni rasizem kot radikalizacija socialnega evolucionizma in evgenika kot družbeni projekt izboljšanja kakovosti človeštva sta namreč v znanstvenih diskurzih oblečena v sofisticirano metodologijo. Ta navdušuje z natančnimi statističnimi izračuni razlik med primerki človeške vrste in vseh mogočih korelacij – tipični novodobni primer je že omenjena *The Bell Curve*. Tovrstne znanstvene analize pa navdušujejo tudi – če ne še bolj – prav s tem, s čimer navdušuje neo-naci-fašistične ideologije: s preprosto razlago kompleksnosti človeških bitij in človeških kultur (genetika, evolucija in naravna selekcija); z zavezanostjo kakovosti, čistosti in moči: človeštva, rase, naroda, torej ciljem, ki predvidevajo bolj ali manj radikalne poti za odstranjevanje nezaželenih primerkov in povečevanje števila zaželenih; z obsesivnim vztrajanjem pri razlikovanju med belimi in nebelimi, med ženskami in moškimi, med domačim in tujim.

Omenili smo, da je iskanje individualnih in medskupinskih razlik eden ključnih projektov (individualne) psihologije, visoka občutljivost pa ena ključnih kvalitativnih instrumentov, ki merijo človeške lastnosti in sposobnosti – vprašanje, kako se (če sploh) te razlike odražajo v vedenju, dosežkih itd., so za psihologijo razlik drugotnega pomena. Razlike išče in dokazuje tam, kjer so očitne ali vsaj pričakovane: med kategorijami, ki so vselej že tu, ne da bi se vprašala, kako se kategorije (re)producirajo, kako se ohranjata notranja homogenost in distanca do drugih; ni pomembno vprašanje, kje se konča belo in začne črno, rumeno, rdeče; kje in kaj so meje moškosti in ženskosti. Pripadnost kategoriji se interpretira kot vir individualnih razlik, s čimer se zabriše kompleksnost dejavnikov, ki vplivajo na to, kdo samo, kaj smo, kako delujemo, v kaj verjamemo. S tem se je mogoče elegantno izogniti neprijetnim vprašanjem o politični neenakosti, ekonomski in družbeni nepravilnosti (in vlogi znanstvenikov, znanstvenic in znanosti pri tem).

Sklep

Z odkritji na področju molekularne biologije in z odkritjem genoma je genetski redukcionizem dobil nov zagon – to vsekakor velja za evlucijsko in evgenično psihologijo, ki se implicitno podpira v svojem determinističnem biologizmu. To je eden od razlogov, zakaj je potreben ponovni razmislek o tezi, da se novodobni fašizem izogiba biologističnemu utemeljevanju politike nacionalnega čiščenja – ko se fašizira znanost, se vsakdanji fašizem lahko mirno vrne k svojim koreninam.

Vednosti o človeku so izrazito vrednostno obremenjene, predmet religioznih in drugih moralizacij, številnih praks selekcioniranja, segregiranja in discipliniranja. Imajo specifične, pogosto celo usodne učinke na tiste, o katerih širijo vednosti, zato njihovih teorij, konceptov,

odkritij ni mogoče ločiti od praktične uporabe, niti od družbenih in političnih pogojev, v katerih nastajajo. Ali kot pravijo Henriques in dr. (1984: 91–94), »nimajo pravice zahtevati imunitete v imenu znanosti niti pozabiti na svojo odgovornost.«

Literatura

- AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. Dostopno prek: www.apa.org (12. november 2012).
- BILLIG, M. (1979): *Psychology, Racism and Fascism: An On-line Edition*. Dostopno prek: <http://www.ferris.edu/HTMLS/othersrv/isar/archives2/billig/homepage.htm> (5. november 2012).
- CANGUILHEM, G. (1989): Qu'est-ce que la psychologie? V *Études d'histoire et de philosophie des sciences*, ur. G. Canguilhem, 365–381. Paris, Librairie philosophique J. Vrin.
- CATTELL, R. B. (1997): *Open Letter to the APA*. Dostopno prek: <http://www.cattell.net/devon/openletter.htm> (8. december 2012).
- FOUCAULT, M. (1984): *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana, Delavska enotnost.
- FOUCAULT, M. (2007): Tehnologije vladanja: h kritiki političnega uma. V *Življenje in prakse svobode: izbrani spisi*, ur. J. Šumič-Riha, 75–199. Ljubljana, ZRC SAZU.
- HAGGBLOOM, S. J., WARNICK, R., WARNICK J. E., JONES, V. K., YARBROUGH, G. L., RUSSELL, T. M., BORECKY, C. M., MCGAHHEY, R., POWELL, R. J. III, BEAVERS, J. in MONTE, E. (2002): The 100 Most Eminent Psychologists of the 20th Century. *The Review of General Psychology* 6(2): 139–152.
- HENRIQUES, J., HOLLOWAY, W., URWIN, C., VENN, C. in WALKERDINE, V. (1984): *Changing the Subject*. London, New York, Methuen & Co.
- HILTS, P. J. (1997): Group delays achievement award to psychologist accused of fascist and racist views. *The New York Times (National)*. 15. avgust. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1997/08/15/us/racism-accusations-and-award-is-delayed.html> (5. november 2012).
- HOLLWAY, W. (1984): Fitting work: psychological assessment in organization. V *Changing the Subject*, ur. J. Henriques, W. Holloway, C. Urwin, C. Venn in V. Walkerdine, 26–59. London, New York, Methuen & Co.
- JACOBY, R. in GLAUBERMAN, N. (ur.) (1995): *The Bell Curve Debate: History, Documents, Opinions*. New York, Times Books.
- JOURNAL OF APPLIED PSYCHOLOGY. Dostopno prek: <http://www.apa.org/pubs/journals/apl/index.aspx> (16. december 2012).
- LANGDRIDGE, D. (2006): Ideology and utopia: Social psychology and the social imaginary of Paul Ricoeur. *Theory and Psychology* 16(5): 641–659.
- PARKER, I. A. (2007): *Revolution in Psychology: Alienation to Emancipation*. London, Pluto Press.
- ROSE, H. in ROSE, S. (ur.) (2000): *Alas Poor Darwin: Arguments Against Evolutionary Psychology*. London, Jonathan Cape.
- STAM, H. J. (2006): Introduction: Reclaiming the social in Social Psychology. *Theory and Psychology* 16(5): 587–595.
- THE MANKIND QUARTERLY. Dostopno prek: www.mankindquarterly.org (8. november 2012).
- TORT, M. (1984): *Intelligenčni kvocient*. Ljubljana, Delavska enotnost.
- TUCKER, H. W. (2009): *The Cattell Controversy: Race, Science, and Ideology*. Chicago, University of Illinois Press.
- VENN, C. (1984): The subject of psychology. V *Changing the Subject*, ur. J. Henriques, W. Holloway, C. Urwin, C. Venn in V. Walkerdine, 119–152. London, New York, Methuen & Co.
- WHITNEY, G. (1997): *Raymond Cattell and The Fourth Inquisition*. Dostopno prek: <http://www.stthomasu.ca/~jgillis/fourthin.htm> (8. december 2012).

Robert Bobnič, urednik Redakcije za kulturo in humanistične vede na Radiu Študent, odgovorni urednik časopisa Tribune v letih 2011 – 2012, publicist, ki deluje na področju slovenskih alternativnih medijev. (robert.bobnic@radiostudent.si)

54–60 Metka Mencin Čeplak

Nedolžnost znanstvenih »resnic«

Prispevek predstavlja primer »znanstvenega« utemeljevanja rasizma v psihologiji (t. i. primer Cattell). Avtorica opozarja, da znanstvenega rasizma v psihologiji ne bi smeli obravnavati kot eksces, temveč kot simptom: ni namreč omejen na nekaj psihologov, ki zagovarjajo evgeniko in evolucionizem. Tesno je povezan z (genetsko) redukcionalistično konceptualizacijo individua in psiholoških razlik in z vlogo psiholoških vednosti v (bio)oblastnih razmerjih. Prispevek se konča z razmislekom o družbeni odgovornosti znanstvenikov in opozarja, da je treba znanstvene koncepte, metodologijo in ugotovitve obravnavati skupaj z njihovimi učinki.

Ključne besede: psihologija, razlike, rasizem, evgenika.

Metka Mencin Čeplak je doktorica družbenih ved in predavateljica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Osrednje področje njenega raziskovanja sta konstrukcija stigmatiziranih identitet in (re)produkcija razmerij moči, predvsem na področju izobraževanja. Je soavtorica več monografij o življenjskih orientacijah mladih in avtorica člankov s področja diskriminacije, identitetnih politik in kritične psihologije. (metka.mencin-ceplak@guest.arnes.si)

64–73 Lana Zdravković

Možnost nemogočega ali:

»Ne bomo plačali vaše krize!«

V izrazito antipolitičnem času turbokapitalističnega načina oblikovanja družbe, v kateri je dobiček pomembnejši od ljudi – in živali, narave, družbenih odnosov ... pravzaprav česar koli – je postalo jasno, da je treba na novo premisliti koncepte demokracije, predstavnštva in iden-

titarizma oziroma komunitarizma, ki se nam ponujajo kot samoumevni, nespremenljivi in dokončni in ki takšno katastrofalno stanje ne le kamuflirajo, temveč tudi aktivno podpirajo in reproducirajo. Ti koncepti, z vsemi svojimi atributi, v resnici producirajo, spodbujajo in ohranjajo strah pred enakostjo, ki ohromi vsako emancipacijsko akcijo. Tekst ponuja premislek o možnosti politike emancipacije in nujno odpira vprašanje drugačnega oblikovanja družbe, takšnega, ki bo temeljilo na solidarnosti, pravičnosti in enakosti kogar koli s komer koli in ne na dobičku, konkurenci in izrabljanju. Ob tem preiščuje načine in možnosti upora ter zastavka oziroma protagonista tega upora in prostora tega upora kot ključno politično vprašanje današnjega časa.

Ključne besede: emancipacija, upor, Istost, možnost nemogočega.

Lana Zdravković je raziskovalka na Mirovnem inštitutu, politična aktivistka, publicistka in performerka ter producentka v Zavodu KITCH. Osrednje področje njenega zanimanja je politika emancipacije. (lana@kitch.si)

77–80 Gal Kirn

Fašizem v osrčju Nemčije: nova ideja Evrope

Avtor opiše diskurzivni premik v osrčju Evrope, kjer se neofašistična tendenca seli v *mainstream* politično polje, konkretna analiza se dotika zlasti Nemčije, kjer je predstavnik socialne demokracije Thillo Sarazzin s svojo »uspešnico« sprožil pravi stampedo in spodbudil vrsto sistematičnih kampanj proti muslimanom. Avtor sklene, da lahko danes, v luči neoliberalne restruktura- cije krize govorimo o vzponu nacionalliberalizma.

Ključne besede: neofašizem, Nemčija, Sarazzin, anti-islamizem, nova Evropa, nacionalliberalizem.

Gal Kirn je doktor politične filozofije s področja francoske sodobne filozofije (predvsem Louis Althusser) ter zgodovine socialistične Jugoslavije. Je sourednik knjig *Encountering Althusser in Surfing the Black. Transformative Moments in Yugoslav*

a number of years she has been working as a teacher and researcher in the field of communication and cultural studies. She is author of a monograph called Discourse. and co-author or editor of numerous monographs, research and scientific articles. (andreja.vezovnik@fdv.uni-lj.si)

Robert Bobnič is an editor on the Culture and Humanities editorial board at Radio Student Ljubljana. He was Editor-in-Chief for the Tribuna newspaper between 2011 and 2012. He also published in several other Slovenian media, especially in the field of alternative media. (robert.bobnic@radiostudent.si)

54–60 Metka Mencin Čeplak

The Innocence of Scientific »Truths«

The article presents a case of »scientific« argument supporting racism in psychology (»Cattell controversy«). The author argues that scientific racism in psychology should not be considered as an excess but rather as a symptom. It is not limited to a few cases of eugenicist and evolutionary psychologists; it is closely tied to the genetic reductionist concept of a person and of psychological differences, and to the role of psychological knowledge in (bio) power relations. It concludes with comments on the social responsibility of scientists and points out that scientific conclusions cannot be detached from their effects.

Keywords: psychology, differences, racism, eugenics.

Metka Mencin Čeplak (psychologist, PhD) lectures on Social and Political Psychology and Identities at the University of Ljubljana (Slovenia), Faculty for Social Sciences. Her main research interests are the construction of stigmatized identities and (re)production of power relations, particularly in the field of education. She has coauthored several monographs on values and life orientations of young people in Slovenia. She has also published on discrimination and identity politics, and on critical psychology. (metka.mencin-ceplak@guest.arnes.si)

64–73 Lana Zdravković

The Possibility of the Impossible or »We will not Pay for your Crisis!«

In the extremely antipolitical time of the turbo-capitalistic way of shaping society, which considers that profit is more important than people – and animals, nature, social relations ... actually anything – it became obvious that rethinking new concepts of democracy, representation and identitarianism or communitarianism, which are presented to us as self-evident, unchangeable/eternal and final and which not only camouflage that catastrophic situation but also actively support and reproduce it – is needed. What that concept with all its attributes really produces, encourages and preserves is the fear of equality, which paralyses each emancipatory action. The article aims to rethink the possibility of emancipatory politics and consequently to open up the question of alternative ways of shaping society, to be based on solidarity, justice and equality of everyone, and not based on profit, competition and exploitation. To achieve that, the text examines the ways and possibilities of resistance and considers the aims of the protagonists and the places of this resistance as key political issues of our time.

Keywords: emancipation, resistance, Sameness, possibility of impossible.

Lana Zdravković is researcher at the Peace Institute, political activist, publicist and performer and producer at the KITCH Institute. Her main field of interest is the politics of emancipation. (lana@kitch.si)

77–80 Gal Kirn

Fascism in the Core of Germany: The New Idea of Europe

The author diagnoses the discursive shift in the core of Europe, where the neofascist tendency is not only a matter of the margins. It is not restricted to the cliché of the unemployed working class poor from Eastern Germany, but rather it has migrated into the main political parties. As a symptomatic example of this neofa-